

نگاهی به نمایه‌نشریه پژوهش و سازندگی

جواد بشیری، نمایه‌نشریه پژوهش و سازندگی (از سال ۱۳۶۷ تا ۱۳۸۳). - تهران: سازمان تحقیقات و آموزش کشاورزی، چاپ اول، ۱۳۸۴، ۲۲۸ ص. رحلی.

جست‌وجوی اطلاعات می‌باشند که از سابقه و اعتبار زیادی برخوردار هستند. به همین دلیل نشریه تخصصی پژوهش و سازندگی به منظور سهولت و سرعت در جست‌وجو و دستیابی به اطلاعات کتابشناختی مقالات منتشر شده، اقدام به تهیه و انتشار نمایه‌نشریه پژوهش و سازندگی کرده است. تهیه‌نمایه‌ای جامع و کامل از مقالات منتشر شده طی ۱۷ سال گذشته به شکل چاپی و الکترونیکی می‌تواند ابزار مناسبی برای جست‌وجو و بازیابی اطلاعات در اختیار مشترکان مجله و کلیه علاقه‌مندان قرار دهد. این مجموعه حدود ۱۸۰۰ مقاله را دربرمی‌گیرد و شامل مقالات مربوط به اولین شماره مجله، چاپ ۱۳۶۷ تا پاییز ۱۳۸۳ است. همچنین تهیه‌کننده نمایه این نوید را به خوانندگان داده است که هر سال به این مجموعه افزوده شود. با توجه به اطلاعات گردآوری شده به شکل چاپی و ورود اطلاعات به شکل الکترونیکی به زودی اطلاعات موجود، از طریق سایت مجله نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار گیرد.

در چند دهه اخیر، روند رو به رشد مقاله‌ها و پژوهش‌های علمی در زمینه‌های مختلف علوم و دانش بشری رو به افزایش گذاشته و در این میان، کشور ما نیز از جایگاه مناسبی برخوردار است. اما یکی از مهم‌ترین مسائل و مشکلات در این زمینه، چگونگی دسترسی و بازیابی اطلاعات منتشر شده است. مسئله اساسی این است که آیا همان‌طور که پژوهشگران و محققان در تولید اطلاعات نقش عمده‌ای ایفا می‌کنند، دسترسی و بازیابی این اطلاعات از سوی دیگر همکاران و محققان به همان میزان میسر است؟ آیا آنان نیز می‌توانند از نتیجه پژوهش‌های دیگر همکاران خود استفاده کنند؟ در این میان فهرست‌ها، نمایه‌ها، و کتابشناسی‌های موضوعی پاسخ مناسبی برای برطرف کردن چنین نیازهایی است. چنان‌که در مقدمه اثر، پدیدآورنده در اهمیت تهیه و تدوین آن، چنین بیان می‌کند: «امروزه اغلب مجلات تخصصی با نمایه‌سازی و تهیه‌نمایه مقالات، گام‌های مؤثری برداشته‌اند. نمایه‌ها یکی از ابزارهای کلیدی برای

پیشینه نشریه پژوهش و سازندگی

اولین شماره نشریه پژوهش و سازندگی در پاییز ۱۳۶۷ با عنوان دام و آبزیان منتشر شد. این شماره شامل پنج عنوان مقاله ترجمه شده بود که به تعداد ۱۵۰ نسخه تکثیر و بین مراکز و دفاتر وزارتخانه در سطح تهران توزیع شد. شماره دوم نشریه با مجوز شورای مرکزی جهاد سازندگی منتشر و به تعداد محدود تکثیر شد و در اختیار مراکز و مؤسسات تحقیقاتی در تهران و شهرستانها قرار گرفت. از شماره پنجم به بعد، پس از ادغام کمیته کشاورزی و امور دام و آبزیان وزارت جهاد، عنوان نشریه به کشاورزی و دام تغییر یافت. در سال ۱۳۷۰ با کسب مجوز انتشار از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، عنوان نشریه به پژوهش و سازندگی تغییر کرد و از شماره ۱۲ تاکنون با همین نام منتشر می‌شود. این نشریه در ۱۹۹۲ موفق به دریافت شماره استاندارد بین‌المللی پابیندها (ISSN) و در بهمن ۱۳۷۴ موفق به اخذ رتبه علمی-ترویجی شد و در دی ۱۳۷۷ نیز از طرف وزارت علوم به درجه علمی-پژوهشی ارتقا پیدا کرد. بر اساس بررسی‌های انجام شده، این نشریه در طول تقریباً دو دهه فعالیت خود از نظر تعداد، کیفیت، و پوشش موضوعی مقالات و همچنین شمارگان نشریه روند رو به رشدی داشته و در حال حاضر از جایگاه و اعتبار علمی مناسبی نزد کارشناسان و صاحب‌نظران حوزه کشاورزی در سطح دانشگاه‌ها و مراکز و مؤسسات تحقیقاتی برخوردار است.

این نشریه از شماره ۲۶ به بعد و به دنبال سیاست‌های وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مبنی بر تخصصی شدن نشریات علمی، صرفاً اقدام به چاپ و انتشار مقالات پژوهشی کرده است. همچنین از شماره ۵۰ به بعد در دو مجلد جداگانه با عنوان پژوهش و سازندگی در منابع

طبیعی و پژوهش و سازندگی در امور دام و آبزیان منتشر می‌شود. پس از ادغام وزارتخانه‌های کشاورزی و جهاد و تقویت هیئت تحریریه، یک جلد دیگر با عنوان پژوهش و سازندگی در زراعت و باغبانی به آنها اضافه شد. هم‌اکنون نشریه پژوهش و سازندگی به صورت تمام‌رنگی در سه مجلد جداگانه و تخصصی با درجه علمی-پژوهشی منتشر می‌شود.

ویژگی‌های نمایه

دامنه پوششی این نمایه، دوره کامل مجله پژوهش و سازندگی را در برمی‌گیرد و برای تهیه آن سعی شده است تا تمامی شماره‌های گذشته مجله گردآوری و براساس دوره کامل آن نمایه‌سازی شود. هر چند تهیه‌کننده در دسترسی به شماره‌های اولیه نشریه با محدودیت‌هایی روبه‌رو بوده که این مسئله تا حد زیادی روند نمایه‌سازی مجموعه را با مشکل مواجه ساخته است؛ اما با توجه به ضرورت تهیه نمایه‌های جامع و کامل، تلاش‌های زیادی از طرف تهیه‌کننده محترم صورت گرفت تا کار نمایه براساس دوره کامل نشریه صورت گیرد.

شیوه تنظیم نمایه

این نمایه از چهار بخش تشکیل شده است:

۱. نمایه موضوعی،
۲. نمایه پدیدآورندگان،
۳. نمایه عنوان، و
۴. نمایه مقالات بر اساس شماره رکورد.

بخش اول، نمایه موضوعی حاوی کلید واژه‌های به کار رفته در متن مقالات است که به صورت الفبایی تنظیم شده است. در این نمایه مقابل هر کلید واژه شماره (شماره‌های) رکورد آمده است که استفاده‌کننده از نمایه می‌تواند بر اساس آن،

اطلاعات کتابشناختی مقاله را به طور کامل در بخش ۴ (نمایه مقالات بر اساس شماره رکورد) به دست آورد.

بخش دوم، شامل نمایه عنوان است که تمامی مقالات نمایه سازی شده را بر اساس الفبای عنوان آنها مرتب کرده و در مقابل آن شماره رکورد مقاله درج گردیده است. بنابراین می توان بر اساس شماره رکورد به نمایه اصلی مراجعه کرد و اطلاعات کامل کتابشناختی مقاله مورد نظر را به دست آورد.

بخش سوم، اسامی پدیدآورندگان (نویسنده، مترجم، گردآورنده) است و بر اساس الفبای نام خانوادگی آنها تنظیم شده و در مقابل آن شماره (شماره های) رکوردی که وی در تهیه و تولید آن همکاری داشته، درج گردیده است. بنابراین مراجعه کنندگانی که فقط نام پدیدآور (پدیدآورندگان) مقاله اعم از نویسنده یا مترجم را بدانند، با استفاده از شماره (شماره های) مورد نظر می توانند به نمایه اصلی مراجعه کنند و اطلاعات کامل کتابشناختی مقاله مورد نظر را به دست آورند.

بخش چهارم، شامل اطلاعات کامل کتابشناختی هر مقاله است. مراجعه کنندگان می توانند با رجوع به این بخش، به اطلاعات کامل کتابشناختی مقالات دسترسی پیدا کنند و در صورت نیاز برای دست یافتن به متن کامل مقاله به شماره مشخص شده مراجعه کنند.

چنانکه ملاحظه می کنید روش استفاده از این نمایه برای علاقه مندان بسیار آسان است. به طوری که آنها می توانند با مراجعه به هر یک از نمایه ها (نمایه موضوعی، پدیدآورندگان، و عنوان) اطلاعات مورد نظر خود را جست و جو و با استفاده از شماره رکورد، که در مقابل هر مدخل آمده است، به نمایه اصلی مراجعه و به اطلاعات کامل

کتابشناختی مقاله دست یابند. همچنین تهیه کننده محترم، برای آشنایی با چگونگی درج اطلاعات کتابشناختی مقاله های این نمایه، یک نمونه از مدخل های مندرج در بخش اصلی نمایه (نمایه مقالات بر اساس شماره رکورد) را با اجزای مختلف آن به تفکیک شرح داده است.

در این بررسی، با نگاهی به نمایه نشریه پژوهش و سازندگی برخی نکات پیشنهادی مطرح می شوند که می تواند از سوی تهیه کننده محترم اثر در استفاده بهینه برای ویرایش های بعدی لحاظ شوند. چنانکه می دانیم نمایه ها، فهرست ها، و کتابشناسی ها دستیابی سریع به اطلاعات کتابشناختی و محتوای مدارک را فراهم می آورند. همان طور که پیش از این توضیح داده شده نمایه موضوعی این نمایه نامه حاوی کلیدواژه های به کار رفته ای است که به صورت الفبایی تنظیم شده است. شماره (شماره های) هر رکورد استفاده کننده را به اطلاعات کامل کتابشناختی مقاله در بخش ۴ (نمایه مقالات بر اساس شماره رکورد) هدایت می کند. در این میان، رعایت نکته ای که می تواند دستیابی به اطلاعات مورد نیاز استفاده کننده را در زمان کوتاه تری میسر سازد، کاربرد کلیدواژه های موضوعی خاص تر یا استفاده مقلوب از آنها می باشد. برای مثال در صفحه ۸، کلیدواژه "آبستنی" در فهرست الفبایی خود آمده است. این واژه بسیار کلی و عام است. اگر شماره رکوردهای این واژه بررسی شود ملاحظه خواهیم کرد که اولین شماره به گاو، دومین شماره به بره، سومین شماره بز، و چهارمین شماره به گاومیش مربوط است. حال اگر هر یک از موارد ذکر شده در جای خود، در فهرست الفبایی خود قرار گیرند، دستیابی به اطلاعات در زمان بسیار کمتری فراهم می شود. نمونه ای از کلیدواژه هایی که به این صورت به کار رفته اند

عبارتند از: آبیاری، آفات، بذر، خاک، ریشه، کاشت، و کشت می‌باشد.

مسئله دیگری که می‌توان به آن اشاره کرد آوردن شماره بازیابی رکوردها، به صورت ترتیبی است. این درحالی است که چنین امری در تنظیم این مجموعه صورت نگرفته است. به عنوان مثال، شماره رکوردهای مدخل مورد بررسی در بالا، به ترتیب ۳۴، ۲۸، ۱۰۰، ۱۲۰ و ۳۳۲ می‌باشد. به طور مسلم، عدم رعایت شماره ترتیبی رکوردها، سبب آزدگی کاربر در استفاده از نمایه می‌شود زیرا وی پس از تورق و گذشتن از صفحاتی برای بازیابی برخی از رکوردها، دوباره باید به عقب برگردد. این حالت در بیشتر رکوردها ملاحظه می‌شود چنانکه در مدخل "آتش سوزی" شماره ۱ به منزله آخرین شماره رکورد بازیابی آمده است. همچنین کلیدواژه‌هایی هستند که به تنهایی ارزش اطلاعاتی ندارند و به تنهایی کلیدواژه تلقی نمی‌شوند. این کلیدواژه‌ها در صورتی ارزش اطلاعاتی پیدا می‌کنند که با موضوعی ترکیب شده باشند. مثل: ارزیابی، ارزشیابی، ازدیاد، و مانند آن می‌باشند.

از نکات دیگر هر نمایه این است که مکان‌های خاص باید به صورت خاص آورده شوند. در صفحه ۳۱ کلیدواژه "چاه" برای محلی به نام "چاه افضل" با شماره ۱۲۰۷ مشخص شده است. چنانکه ملاحظه می‌کنید کلمه "چاه" نمی‌تواند گویای مکان خاصی برای "چاه افضل" باشد. بنابراین همان‌طور که برای برخی از مکان‌های خاص مانند: کویر لوت و دشت مغان اسامی کامل آنها را به کار می‌بریم، برای "چاه افضل" نیز باید چنین کنیم.

مسئله مهم دیگری که از نظر دور افتاده و رعایت آن در این مجموعه الزامی است، آوردن عنوان مجلدهای گوناگون در فهرست نمایه مقالات بر اساس کد مقاله (شماره رکورد) است.

چنانکه در پیشینه نشریه اشاره کردیم، هم اکنون نشریه پژوهش و سازندگی در جلد‌های جداگانه‌ای با عنوان پژوهش و سازندگی در منابع طبیعی، پژوهش و سازندگی در امور دام و آبزیان و پژوهش و سازندگی در زراعت و باغبانی منتشر می‌شود. اما در این نمایه، عنوان هیچ کدام از نشریه‌های یاد شده در نمایه مقالات بر اساس کد مقاله "که اطلاعات کامل کتابشناختی هر مقاله را در خود دارد، نیامده است. عدم درج عناوین این نشریه‌ها، سبب می‌شود که استفاده‌کننده در بازیابی اطلاعات خود دچار سردرگمی شود. این موضوع زمانی دشوارتر می‌شود که استفاده‌کننده بخواهد اطلاعات مورد نیاز خود را از کتابخانه یا هر جای دیگر، در شماره‌های گذشته‌نگر این نشریه جست‌وجو کند. چرا که بازیابی مقاله‌ای در شماره‌های جاری، به سبب دسترسی آسان آن در قفسه‌ها، راحت‌تر صورت می‌گیرد، اما دست یافتن به مقاله‌ای خاص با شماره مشخص از شماره‌های گذشته‌نگر که عنوان نشریه مشخص نشده است، استفاده‌کننده، محقق، و کتابدار را در پیدا کردن آن ناکام می‌سازد. از سوی دیگر، این امکان وجود دارد که استفاده‌کننده و محقق اصلاً نداند و یا به خاطر نیاورد که این نشریه با شماره‌ای خاص، در سه جلد با عنوان‌های مختلفی که ذکر کردیم، منتشر می‌شود. بنابراین، همین مسئله باعث می‌شود که آنها از دستیابی به اطلاعات مورد نیاز خود محروم شوند.

از آنجا که تهیه‌کننده محترم اثر، این نوید را به خوانندگان و استفاده‌کنندگان داده‌اند تا هر سال به این مجموعه افزوده شود، بنابر این به نظر می‌رسد که نکات پیشنهادی در ویرایش‌های بعدی از سوی تهیه‌کننده محترم لحاظ شوند.

محمد خداجوی